

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

СМОЛЬНІКОВА ОЛЕНА ГЕННАДІЇВНА

УДК 37.091.31:94:811.1/.9(410)''19/20''(043.3)

**РОЗВИТОК АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩИХ
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ
(друга половина ХХ - початок ХХІ ст.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
ДЕМ'ЯНЕНКО Наталія Миколаївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри педагогіки
і психології вищої школи.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
БЕНЕРА Валентина Єфремівна,
Кременецька обласна
гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка,
проректор з наукової роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент
МОКЛЯК Володимир Миколайович,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
доцент кафедри загальної педагогіки та
андрагогіки.

Захист дисертації відбудеться 29 червня 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 29 травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сиротюк В. Д.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. Реалізація сучасної парадигми національної освіти України в умовах поглиблення загальноєвропейської і глобальної взаємодії передбачає зорієнтованість випускника вищої школи на пожиттєву освіту, неперервне соціально-професійне самовдосконалення, саморозвиток у єдиному освітньому просторі. Становлення такого фахівця вимагає формування здатності до іншомовної міжкультурної комунікації, вільного володіння іноземними мовами, а отже, вмотивовує пошук індивідуальних траєкторій їх опанування. Якісна трансформація українського освітнього законодавства (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016) утверджує тенденцію до автономізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зумовлює впровадження метакогнітивних стратегій та особистісних стилів її реалізації. Це актуалізує історично апробовані міжнародні форми організації освітньої діяльності. Як засвідчують документи Ради Європи («Autonomie et apprentissage des langues étrangères», 1979 («Автономія у вивченні іноземних мов»); «Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment», 2001 («Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання»); «European Portfolio for Student Teachers of Languages», 2007 («Європейський Портфель для студентів спеціальності «вчитель іноземної мови»)), упродовж тривалого часу одне з провідних місць на ринку освітніх послуг посідає європейська модель автономного навчання іноземних мов (АНІМ). Чималий історичний досвід її успішного застосування нагромаджено вищою школою Великої Британії. Аналіз і осмислення теорії та практики АНІМ у британських закладах вищої освіти з їх розвиненою системою особистісно орієнтованого компетентнісного навчання дає, з одного боку, можливість глибше зрозуміти діалектику закономірностей і особливостей розвитку Європейського регіону вищої освіти, а з іншого – поширити цей продуктивний досвід в освітньому процесі української вищої школи.

Проблеми формування інноваційного освітнього середовища вищого навчального закладу розроблялися вітчизняними і зарубіжними науковцями: В.Андрущенко, А.Бойко, В.Бондарем, В.Василенком, Л.Вовк, Н.Дем'яненко, В.Луговим, О.Падалкою, В.Паламарчук, О.Романовським, Л.Дікінсоном (L.Dickinson), Д.Літтлом (D.Little) та ін. Технології індивідуалізації освітнього процесу вищої школи розкрито у працях А.Алексюка, В.Євдокимова, М.Корця, Г.Падалки, С.Сисоевої, Л.Сущенко, М.Фіцули, О.Шевнюк, М.Шеремет, Л.Дем (L.Dam), П.Воллера (P.Voller) та ін.

Теоретичні засади АН обґрунтовано британськими вченими - Ф.Бенсоном (P.Benson), Д.Фезі (D.Fazey), М.Греммо (M.Gremmo), Р.Пембертоном (R.Pemberton), Ф.Райлі (P.Riley) та ін. Історичний розвиток концепції АН в англійській освітній традиції представлено в працях О.Кузнецової, М.Кучеряну, В.Мокляка, Г.Поберезьської, П.Госдена (P.Gosden) та ін. Питання професійно-навчальної автономії як наукового напрямку були предметом наукового інтересу В.Бенери,

О.Гаврилюк, Г.Ткачової, Д.Гаднера (D.Gardner), Х.Рейндерза (H.Reinders), А.Садхершан (A.Sudhershan), Х.Холека (H.Holec).

Організаційні аспекти АНІМ досліджували Ж.Анікіна, С.Боднар, Ю.Петровська, Г.Турчинова, Л.Арнольд (L.Arnold), П.Кавана (P.Cavana), Л.Мерфі (L.Murphy). Особливості впровадження АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії проаналізовано Н.Аокі (N.Aoki), Е.М.Хардінг-Іш (E.M.Harding-Esch), Р.Оксфорд (R.Oxford), Х.Рейндерзом (H.Reinders), Б.Синклер (B.Sinclair).

Утім, системний аналіз джерельної бази виявив, що в науково-педагогічній літературі з узагальнення зарубіжного досвіду вищої освіти бракує спеціальних досліджень розвитку АНІМ у вищій школі Великої Британії, обґрунтування можливостей і перспектив його впровадження в Україні, що затребувано практикою сьогодення і виявляється на рівні низки суперечностей:

- між потребою у висококваліфікованих фахівцях, спроможних конкурувати на міжнародному ринку і здатних до «навчання протягом життя» та недостатнім практичним розвитком мета-навчання (концепції «навчитися вчитися»), спрямованим на формування необхідних професійних компетентностей;

- між необхідністю реалізації особистісно-соціального підходу в підготовці професійних кадрів та нерозробленістю особистісно орієнтованих технологій його реалізації у вищій школі, відсутністю механізмів формування індивідуальних освітніх траєкторій професійного самовдосконалення;

- між невідповідністю вимог до володіння випускниками вітчизняних вищих навчальних закладів іноземною мовою (ІМ) на рівні «вільного послугоування мовними засобами для досягнення соціальних, академічних і професійних цілей» (рівень B2+), визначеного документами Ради Європи, та наявною організацією вивчення ІМ у вищих закладах освіти України.

Таким чином, актуальність і недослідженість проблеми розвитку АНІМ у вищій школі Великої Британії, необхідність узагальнення і актуалізації британського досвіду в умовах світової інтеграції української національної системи вищої освіти зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Розвиток автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Контекстно-компетентнісна підготовка викладача вищого навчального закладу» (протокол від 18 вересня 2013 р. № 1).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол від 24 жовтня 2013 р. № 3) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології в Україні (протокол від 17 грудня 2013 р. № 10).

Мета дослідження – обґрунтування процесу розвитку теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст., актуалізація британського досвіду для вищої школи України.

Завдання дослідження:

- проаналізувати стан розроблення проблеми організації автономного навчання у вищій школі Великої Британії в науковій літературі та розкрити основні поняття дослідження;
- виявити соціально-економічні, суспільно-політичні та освітньо-організаційні передумови становлення автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії;
- обґрунтувати процес розвитку теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищій школі Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст., виявити його основні етапи;
- визначити особливості й тенденції автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії, відповідно до розробленої періодизації;
- актуалізувати британський досвід АНІМ з метою впровадження у вищій школі України.

Об'єкт дослідження – освітній процес у вищій школі Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Предмет дослідження – розвиток теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Хронологічні рамки дослідження: *нижня межа* визначається прийняттям Закону «Education Act, 1944») («Про освіту») та урядовим Звітом Ешбі (The Ashby Report) – «The Organization and Finance of Adult Education in England and Wales», 1954 («Про організацію і фінансування просвіти дорослих у Англії та Уельсі»), спрямованими на індивідуалізацію освітнього процесу британської вищої школи. *Верхня* – датується офіційним виходом «The White Paper» («Білої книги») – «Higher Education: Students at the Heart of the System», 2011 («Вища освіта: студенти у серці системи») – документальної бази, що визначила перспективи розвитку особистісно орієнтованої вищої освіти Великої Британії.

Джерельна база дослідження: документи Ради Європи: «Autonomie et apprentissage des langues étrangères», 1979 («Автономія у вивченні іноземних мов»); «Autonomy and self-directed learning: present fields of application», 1988 («Автономія і самокероване навчання: сучасні галузі застосування»); «European language portfolio: feasibility study», 1996 («Європейське мовне портфоліо: обґрунтування доцільності»); «Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment», 2001 («Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання») та ін.

Нормативні документи, законодавчі акти, постанови Департаменту освіти Великої Британії («Education Act», 1944 (Закон «Про освіту»); «Education (Scotland) Act», 1945 (Закон «Про освіту (Шотландія»); «The Organization and Finance of Adult Education in England and Wales», 1954 («Про організацію і фінансування просвіти дорослих у Англії та Уельсі»); «The Robbins Report (the report of the Committee on Higher Education)», 1963 («Доповідь Роббінса (звіт урядового комітету у справах вищої освіти»); «The Education Reform Act», 1988 («Закон про реформу освіти»); «The Dearing Report (Higher Education in the learning society)», 1997 («Доповідь Діарінга (Вища освіта в суспільстві навчання»); «Framework for higher education qualifications in England, Wales and Northern Ireland», 2008 («Рекомендації щодо

кваліфікацій у вищій освіті Англії, Уельсу та Північної Ірландії»); «The White Paper» («Higher Education: Students at the Heart of the System»), 2011 («Біла книга» «Вища освіта: студенти у серці системи») та ін.

Освітньо-законодавча база України: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016) та ін.

Фонди Центру самодоступного навчання Університету менеджменту м. Варна (Болгарія) (Cardiff Metropolitan University (the UK) (Університет Кардіфф Метрополітан); офіційні сайти британських університетів (Anglia Ruskin University (університет Англія Раскін), The Open University (Відкритий університет), The University of Cambridge (Кембриджський університет), The University of Oxford (Оксфордський університет), The University of Warwick (Уорікський університет), University College London (Університетський коледж Лондону) та ін.).

Електронні архівні джерела: державні національні архіви Великої Британії (<http://www.nationalarchives.gov.uk/webarchive/>), Британський урядовий веб-архів (<http://www.legislation.gov.uk>).

Фонди бібліотеки представництва Британської Ради в Україні (British Council Ukraine), Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського («Австрійська бібліотека», зал публікацій ООН і ЮНЕСКО), Державної науково-педагогічної бібліотеки НАПН України ім. В.О. Сухомлинського.

Зарубіжні наукові періодичні видання: «Melanges Pedagogiques» (Нансі, Франція, 1970-1985), «The Modern Language Journal» (Джерси, США, 1989-1990), «System» (Амстердам, Нідерланди, 1995-2005), «Applied Linguistics» (Оксфорд, Велика Британія, 1999-2005), «Language Teaching» (Кембридж, Велика Британія, 2006-2011), «The Language Learning Journal» (Лестер, Велика Британія, 2011), «Self-Access Learning Journal» (Канда, Японія, 2011) та ін. Українська педагогічна періодика: «Аудиторія» (2013), «Вища освіта України» (2001-2007), «Вища школа» (2001-2005), «Країна знань» (2012-2013), «Палітра педагога», «Педагогічна думка» (2009), «Шлях освіти» (1999-2011).

Методи дослідження: *пошуково-бібліографічний* (для узагальнення і систематизації джерельної бази дослідження); *історико-системний аналіз, хронологічний* (з метою обґрунтування процесу та розроблення авторської періодизації розвитку АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії); *ретроспективний* (для виявлення передумов становлення і тенденцій розвитку АНІМ); *історико-компаративний* (з метою визначення особливостей організації АНІМ у Великій Британії та шляхів його імплементації у системі української вищої освіти); *моделювально-описовий* (для розроблення авторської схеми АНІМ); *системно-соціологічний* (з метою аналізу й систематизації результатів дослідження); *прогностичний* (для обґрунтування перспектив розвитку АНІМ у вищій школі України).

Наукова новизна результатів дослідження:

- *уперше*: обґрунтовано процес розвитку теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як послідовно-поступальне розроблення теоретичних засад АНІМ, концептуалізації наукових підходів, поетапної трансформації змісту, організації,

методів і засобів його практичного втілення під впливом соціально-економічних, суспільно-політичних і освітньо-організаційних змін у країні. Авторську періодизацію процесу представлено в єдності трьох етапів: 1954 – 1969 рр.; 1970 – 1989 рр.; 1990 – 2011 рр.;

- визначено передумови становлення АНІМ в університетах Великої Британії: *соціально-економічні* (значні втрати і збитки країни під час Другої світової війни, нестача кваліфікованої робочої сили, відновлення і розвиток промисловості, економіки, упровадження новітніх технологій та ін.); *суспільно-політичні* (розпад Британської імперії у повоєнний час, масова міграція до Великої Британії громадян Співдружності націй, розвиток білінгвізму та ін.); *освітньо-організаційні* (реформування системи вищої освіти Великої Британії на засадах особистісно орієнтованого навчання, превалювання університетського сектору, розширення попиту на іншомовну освіту та ін.);

- виявлено особливості й тенденції (*загальні, специфічні, пролонговані, короткотривалі*) розвитку АНІМ у британській вищій школі;

- доведено доцільність і можливість упровадження в освітньому процесі вищої школи України: 1) актуалізованого досвіду реалізації АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії (розвиток здатності до саморегуляції навчальної автономії, самооцінювання і самоконтролю, формування компетентностей автономної навчальної діяльності, використання інноваційних освітніх технологій АНІМ у системі дистанційної, змішаної і відкритої освіти); 2) персоніфікованих ідей британських учених із розвитку АНІМ: індивідуального конструювання знань (Дж.А.Келлі, Д.Колб, А.Маслоу, Д.Нейл); самокерованого навчання (П.Джарвіс, М.Ноулз, К.Роджерс, С.Хоул); особистісних освітніх стилів (Дж.Андерсон, Дж.Брунер, Дж.Рубін) та ін.;

- на основі системного узагальнення британських моделей АНІМ розроблено універсальну описову схему організації АНІМ у вищій школі (блоки: цільовий, теоретико-методологічний, змістовно-організаційний, результативно-прогностичний; послідовні рівні формування: мотиваційно-підготовчий, впроваджувально-практичний, оцінювально-коригувальний);

- *удосконалено*: визначення понять «навчальна автономія», «автономне навчання»; напрями впровадження технології АНІМ у відповідності до потреб української національної вищої школи;

- *подальшого розвитку* набуло обґрунтування доцільності реалізації концепції освіти упродовж життя через систему АН.

Практичне значення отриманих результатів: авторська описова схема організації АНІМ спрямована на вдосконалення процесу індивідуалізації і професіоналізації вивчення ІМ у вищій школі України в умовах світових освітньо-інтеграційних процесів, є універсальною і може впроваджуватися у вищих навчальних закладах будь-якого профілю.

Матеріали дисертації використано: у розробленні змісту дисциплін: «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Методика викладання іноземних мов», «Ділова англійська мова», «Англійська мова для академічних цілей»; підготовці навчальних курсів: «Педагогіка вищої школи», «Психологія вищої школи»,

«Андрагогіка»; формуванні методичних рекомендацій для студентів бакалаврату і магістратури педагогічних університетів.

Обґрунтовані теоретичні підходи до реалізації АН можуть застосовуватися під час розроблення широкого спектру нормативних і спеціалізованих навчальних дисциплін, елективних курсів, спецсемінірів, навчальних посібників і підручників. Знайдуть втілення у подальших наукових дослідженнях з історії і теорії педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, теорії і практики мовної освіти, методики викладання ІМ, а також у створенні освітньо-професійних, освітньо-наукових програм бакалаврської, магістерської, докторської підготовки.

Матеріали дисертаційного дослідження **впроваджено** в освітньо-науковий процес Університету менеджменту м. Варна (Болгарія, Cardiff Metropolitan University (the UK) (certificate from 25.08.2016), Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка від 30.09.2016 р. № 07-10/1702), Мукачівського державного університету (довідка від 16.11.2016 р. № 2704), Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка від 29.11.2016 р. № 996).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки і психології вищої школи факультету магістратури, аспірантури і докторантури, кафедри іноземних мов факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (2013-2016 рр.), їх оприлюднено на наукових конференціях різного рівня:

міжнародних: «Нові концепції викладання іноземної мови в світлі сучасних вимог» (Київ, 2014), «Чинники розвитку психологічних та педагогічних наук у ХХІ столітті» (Одеса, 2014), «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2015), V-й «Сучасні заклади освіти - 2014» та VI-й «Сучасні заклади освіти - 2015» міжнародних освітніх виставках (Київ, 2014, 2015), X-й науково-практичній конференції «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2015);

всукраїнських: III-х і IV-х Морозівських педагогічних читаннях (Київ, 2014, 2016), науковому круглому столі «Інноваційні педагогічні технології у підготовці майбутніх учителів» (Суми, 2014);

університетських: звітних науково-практичних конференціях викладачів, аспірантів і докторантів НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 2013, 2014, 2015, 2016).

Публікації. Основні положення і результати наукового дослідження відображено в 13 одноосібних наукових публікаціях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях, 5 – у інших наукових часописах.

Структура роботи. Дисертація складається з анотації, переліку скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (306 найменування, з них 183 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, у тому числі основного тексту – 191 сторінок. Рукопис містить 18 додатків, 5 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його хронологічні межі, представлено дослідницькі методи, джерельну базу, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, подано відомості про їх упровадження.

У першому розділі **«Автономне навчання іноземних мов у освітньому процесі вищої школи як наукова проблема»** здійснено аналіз наукової літератури з проблем теорії і практики автономного навчання у вищих закладах освіти, уточнено й удосконалено категоріально-понятійний апарат дисертації та обґрунтовано теоретико-методологічні засади АНІМ.

Унаслідок системного аналізу наукової вітчизняної і зарубіжної літератури, електронних інформаційних ресурсів з'ясовано, що проблема АНІМ перебуває у полі зору таких науковців, як: С.В.Боднар, О.А.Гаврилюк, Ю.В.Петровська, Л.Арнолд (L.Arnold), Ф.Бенсон (P.Benson), Ф.Блін (F.Blin), Чі-Йєн Чіу (Chi-Yen Chiu), Л.Дікінсон (L.Dickinson), Д.Гаднер (D.Gardner), М.Греммо (M.Gremmo), Е.Хардінг-Еш (E.Harding-Esch), Х.Холек (H.Holec), Д.Літл (D.Little), Л.Мерфі (L.Murphy), Р.Пембертон (R.Pemberton), Ф.Райлі (P.Riley), Х.Рейндерз (H.Reinders), А.Садхершан (A.Sudhershana) та ін.

Розкрито теоретико-методологічні засади генезису і розвитку АНІМ у вищих освітніх закладах Великої Британії. Встановлено, що витoki концепції АН зумовлені гуманістичними ідеями філософів, педагогів і психологів минулого (Ф.А.Дістервег, Дж.Дьюї, І.Кант, Дж.Крейк, Дж.С.Мілль, С.Смайлз, Г.Спенсер, С.Френе, В.Хосмер та ін.), які центром системи освіти вважали людину і розвиток її здібностей. Із середини XVIII ст. феномен автономії став пріоритетом західноєвропейської ліберальної думки. У першій половині XX ст. наука збагатилась ідеями автономної організації навчання, але їх не було до кінця теоретизовано. Головними науковими течіями, що позитивно вплинули на розвиток АНІМ у цей період дослідники вважають біхевіоризм, прагматизм, когнітивізм, позитивізм.

На основі ретроспективного логіко-системного аналізу матеріали з проблеми дослідження узагальнено за такими групами: офіційні документи міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи та ін.); архівні матеріали (Національний архів Великої Британії, Британський урядовий архів, архів Британської Ради); монографії (М.Б.Єсаулова, Н.М.Платоненко, Г.С.Пригін, А.С.Бейлі (I.C.Baillie), Ф.Бенсон (P.Benson), А. Ліма (A.Lima), У.Лор (W.Lor) та ін.); статті у періодичних виданнях, збірниках наукових праць (Н. Аокі (N.Aoki), Х.Холек (H.Holec), Д.Літл (D.Little), Р.Пембертон (R.Pemberton), Х.Рейндерз (H.Reinders), Б.Синклер (B.Sinclair), Р. Смит (R.Smith), П.Воллер (P.Voller) та ін.); методичні посібники і підручники (Н.Ф.Коряковцева, А. Венден (A. Wenden), Дж.Рубін (J.Rubin) та ін.); дисертаційні дослідження (Ф.Блін (F.Blin), Чі-Єн Чіу (Chi-Yen Chiu), Д.Гаднер (D.Gardner), Л. Гаглієльміно (L.M.Guglielmino), Л. Мерфі (L.Murphy), А.Садхершан (A.Sudhershana)); Інтернет-джерела. Серед досліджень АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії переважають праці методичного спрямування.

На основі аналізу зарубіжних і вітчизняних науково-педагогічних джерел уточнено категоріально-понятійний апарат дисертаційного дослідження. Встановлено, що, як правило, виділяють два основні рівні навчальної автономії, залежно від її сформованості у студента: обмежена (напівавтономія) і цілковита (повна) автономія. Під повною автономією розуміють навчальну ситуацію, за якої викладач не втручається у навчальний процес студента, тобто останній незалежний у виборі методів і засобів навчання.

Визначено, що категорії «*learner autonomy*» (навчальна автономія) і «*autonomous learning*» (автономне навчання), поширені в англomовній психолого-педагогічній і методичній літературі, часто вживаються у синонімічному значенні. Ми розділяємо ці поняття, оскільки, вважаємо, що навчання – це діяльність, а автономія – навчально-педагогічна здатність особистості. Отже, англomовне поняття «*learner autonomy*» (навчальна автономія) визначаємо як метакогнітивну здатність студента до автономного навчання. Конкретизація базових понять дослідження дала нам змогу визначити, що поняття «автономне навчання» («*autonomous learning*») як педагогічна категорія – це процес, під час якого студент організує та систематизує своє навчальне середовище, завдяки керівним настановам викладача або самостійно (залежно від рівня розвитку навчальної автономії). У цілому ж АН ґрунтується на персональних потребах студента у знаннях, особистій вмотивованості, здатності й спроможності ставити мету навчання, визначати його завдання і терміни виконання. Зокрема, студент вибирає методи, стратегії, індивідуальні стилі й засоби навчання, що відповідають меті й завданням АН. Навчальний процес систематизує таким чином, щоб знання, вміння і навички, набуті за визначений час, стали очікуваним результатом. Це свідчить про розвиток навчальної автономії студента та перехід його на рівень цілковитої (повної) автономії.

Виведено співвідношення феномену АН і таких понять, як «самостійна робота», «самоосвіта», «самонавчання» тощо, а також педагогічних категорій, що співвідносяться з АНІМ: «самокероване навчання», «самодоступне навчання», «незалежне навчання». Встановлено, що ці поняття описують різні рівні й напрями самостійного навчання студентів. Більшість названих категорій не тотожні поняттю «автономне навчання». Семантично ж близькими до АН вважаємо дефініції «самонавчання» і «самоосвіта». До синонімічних відносимо й англomовні категорії «*independent learning*» («незалежне навчання») і «*self-directed learning*» («самокероване навчання»).

Здійснений аналіз масиву науково-літературних і документальних джерел дозволив визначити основні напрями дослідження, зокрема, обґрунтування процесу розвитку теорії і практики АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст.; визначення особливостей і тенденцій його формування відповідно до виявлених хронологічних етапів; актуалізація британського досвіду АНІМ та розроблення універсальної схеми його впровадження в сучасну практику вищої школи України.

У другому розділі «**Теоретичне обґрунтування та особливості впровадження автономного навчання у вищих закладах освіти Великої Британії (1954 – 1989 рр.)**» представлено методикау, гіпотезу дослідження, виявлено соціально-економічні, суспільно-політичні та освітньо-організаційні передумови

становлення АНІМ у вищій школі Великої Британії; обґрунтовано процес розвитку АНІМ в британських вищих закладах освіти у зазначених хронологічних рамках, розроблено його періодизацію, у відповідності до якої розкрито особливості й тенденції формування концепції АНІМ.

Дослідницька робота відбувалася протягом 2012 – 2017 рр. у три етапи: організаційно-підготовчий (2012 – 2014 рр.) – здійснено аналіз стану розроблення проблеми, визначено науковий апарат (мету, завдання, об'єкт, предмет), методи, план проведення наукового дослідження; дослідницько-пошуковий (2014 – 2015 рр.) – на основі історико-педагогічного та порівняльного аналізу нормативної, архівно-документальної бази дослідження обґрунтовано процес розвитку теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст., виявлено його особливості й тенденції; підсумково-моделювальний (2015 – 2017 рр.) – актуалізовано британський досвід АНІМ, розроблено універсальну описову схему його організації у вищій школі України, систематизовано й узагальнено результати дослідження, сформульовано висновки.

Наукова гіпотеза дослідження: результативність процесу інтеграції системи вищої освіти України у європейський і світовий освітній простір зумовлюється: 1) використанням в українських вищих навчальних закладах ефективних міжнародних освітніх систем і технологій, спрямованих на позитивну освіту, формування і реалізацію освітньо- і професійно-комунікативної суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладач (консультант, тьютор) – студент (дорослий учень), серед яких пріоритетне місце займає АН; 2) реалізацією ідеї особистісно орієнтованої іншомовної освіти шляхом забезпечення студентоцентрованості, індивідуалізації освітнього процесу в рамках АНІМ; 3) обґрунтуванням доцільності застосування та впровадження багаторічного конструктивного досвіду організації АНІМ у вищій школі Великої Британії в практику українських вищих навчальних закладів.

Встановлено, що основу повоєнної реформи системи освіти Великої Британії було закладено Законом «Про освіту» (1944). Надалі позитивним змінам у освітній галузі сприяв урядовий Звіт Ешбі «Про організацію і фінансування просвіти дорослих в Англії та Уельсі» (1954). Ці два державні документи зумовили розвиток освіти дорослих та британської іншомовної освіти, а відтак – сприяли становленню АНІМ.

Серед передумов розвитку АНІМ в університетах Великої Британії цього часу визначено: *соціально-економічні* (значні втрати і збитки країни під час Другої світової війни, нестача кваліфікованої робочої сили, спрямування на розвиток промисловості, економіки, новітніх технологій тощо); *суспільно-політичні* (розпад Британської імперії у повоєнний час, масова міграція до Великої Британії громадян Співдружності націй, зокрема, з колишніх імперських колоній (1948 - 1962 рр.), розвиток білінгвізму, збільшення кількості студентів, створення нового середнього класу); *освітньо-організаційні* (реформування освіти Великої Британії на засадах особистісно орієнтованого навчання, розвиток освіти дорослих, елітарність системи вищої освіти, децентралізація в управлінні освітніми процесами (1950-ті рр.), нові дослідження у лінгвістиці та методиці викладання ІМ (із 1960-х рр.) та ін.

У зв'язку зі спадом промислового виробництва, демографічними процесами руйнівного характеру щодо корінного населення країни, послабленням конкурентоздатності у відносинах із розвиненими країнами та нестачею кваліфікованої робочої сили у Великій Британії періоду кінця 1950 – початку 1960-х рр. постала потреба у реформуванні системи вищої освіти. З цією метою урядова комісія Л. Роббінса у офіційній доповіді про вищу освіту («The Robbins Report. Higher Education» (1961–1963 рр.) запропонувала розробляти альтернативні засоби здобуття вищої освіти, зокрема, через заохочення студентів до АН. Доповідь стала першою сходинкою до імплементації напрямів освіти дорослих у системі вищої освіти країни.

У цей період відбувається розвиток дистанційного навчання, що зумовило започаткування Відкритого університету (1969), який став головним вищим закладом освіти із досліджень і запровадження АН у Великій Британії.

Розвиток міжнародної торгівлі й потреби в економічному і культурному спілкуванні, удосконалення ІКТ, поява різних міжнародних організацій сприяли зростанню зацікавленості у вивченні ІМ. У Великій Британії набуває розвитку соціолінгвістика та формуються інноваційні підходи до розроблення методик викладання ІМ, що зумовило ґрунтовні теоретичні обґрунтування АНІМ.

Провідними тенденціями у період 1954 – 1969 рр. визначено – *загальні*: розвиток АНІМ у контексті особистісно орієнтованого підходу до навчання, освіти дорослих, технологізація АН, перевага гуманістичних і когнітивних ідей на противагу біхевіоризму; *специфічні*: концептуалізація теорії АНІМ, авторські моделі впровадження; *продовжені*: розвиток АНІМ під впливом білінгвізму, на засадах індивідуалізації та диференціації навчання; *короткотермінові*: превалювання напряму освіти дорослих у концепції неперервної освіти.

Головними науковими течіями, які позитивно вплинули на розвиток АНІМ у 1960-ті рр., дослідники називають біхевіоризм, критичну теорію, конструктивізм, неофрейдизм, позитивізм, когнітивізм. Їх розвиток у концепції АН аналізували вчені-гуманісти – А.Келлі, Д.Колб, А.Маслоу, Д.Нейл, К.Роджерс, А.Таф, П.Фрейре, Е.Фромм, С.Хоул та ін.

Досліджено, що соціально-економічні й політичні зміни у Великій Британії, започаткування у британській науці великої кількості лінгвістичних теорій сприяли розвиткові у 1960-ті рр. компетентнісного підходу, теорії пізнавальних стратегій та індивідуальних стилів навчання у методиці викладання ІМ, що сприяли розвиткові концепції АНІМ. Виявлено, що вміння планувати, брати відповідальність і рефлектувати своє навчання зумовлює здатність до АН й оволодіння знаннями протягом життя. Основними визначено когнітивні стратегії, що дають змогу засвоїти навчальну інформацію, та метакогнітивні стратегії, завдяки яким здійснюються організація і управління навчальною діяльністю, у тому числі автономною.

З'ясовано, що формування компетентності автономної навчальної діяльності, самоосвітньої компетентності, інших її видів і, зрештою, професійної компетентності є першорядною метою організації АНІМ. Завдяки цьому студент має змогу оволодіти системою навчальних дій і виконати необхідний комплекс завдань для досягнення поставлених цілей.

Потреби Великої Британії у кваліфікованій робочій силі, реорганізація і переоснащення виробництва зумовили у 1970-ті рр. широке впровадження в університетах країни неперервного і дистанційного навчання. Теоретичне обґрунтування і практичне запровадження цих форм привело до утвердження в університетах АН, а відповідно – і АНІМ.

Вступ Великої Британії до Європейського Союзу сприяв її входженню до міжнародних інститутів, запровадженню міжнародних освітніх програм з обміну студентами тощо. Як наслідок, у британських університетах, посилилась увага до вивчення ІМ, передусім у новостворених Центрах самодоступного навчання (ЦСН), які невдовзі стали головними інструментами розвитку АНІМ.

На розроблення теоретичних основ АНІМ у цей час вплинули праці Дж.Брунера, Дж.Геллемора, П.Джарвіса, І.Ілліча, М.Ноулза, Ж.Піаже, П.Фрейре. Відповідно до розвитку теоретичних досліджень АНІМ, вживаються належні заходи до впровадження різних моделей групового, продуктивного і проблемного навчання. Розвиткові АН студентів сприяє використання в освітньому процесі вищої школи проектного методу, кейс-технології, модульного навчання, технології «навчальних пакетів», «плану Келлера», навчального контракту та ін.

Концепція АНІМ здобула офіційного визнання завдяки доповіді керівника європейського Центру досліджень сучасних мов Х.Холек (H.Holec) «Autonomie et apprentissage des langues étrangères» («Автономія у вивченні іноземних мов» (1979) у Раді Європи, де учений дав визначення і теоретично обґрунтував навчальну автономію в опануванні ІМ. Вагомим внеском у розроблення теоретичного підґрунтя концепції АНІМ стали теорія самодетермінації Е.Десі (E.L.Deci) та Р.Райана (R.M.Ryan), ідеї Л.С.Виготського, теорія діяльності О.М.Леонтьєва та культурно-історичної активності й соціокультурних підходів Й.Енгестрома (Y.Engestrom). Під впливом теорії рефлексивного мислення Дж.Дьюї і конструктивістської теорії К.Брунера в цей період набувають розвитку ідеї рефлексивного самооцінювання та самоконтролю у навчанні.

Виділено наступні особливості та тенденції другого періоду розвитку АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії (1970 – 1989 рр.) – *загальні*: урядова політика «розширених освітніх можливостей», скорочення державного фінансування освіти; *специфічні*: ототожнення АНІМ з індивідуалізацією навчання, запровадження ЦСН в університетах; *продовжані*: стандартизація освіти Великої Британії, поглиблення зв'язку навчання і практичної професійної діяльності, зростання кількості студентів, розвиток ідей відкритого навчання; *короткотривала*: ототожнювання АНІМ і самокерованого навчання.

У третьому розділі «**Тенденції реалізації автономного навчання іноземних мов у вищій школі Великої Британії (1990 – 2011 рр.)**» проаналізовано розвиток форм і методів АНІМ у вищих закладах освіти Великої Британії (1990 – 2011 рр.), досліджено роль викладача в організації АНІМ, актуалізовано британський досвід і обґрунтовано можливість його застосування в освітньому процесі української вищої школи шляхом упровадження універсальної авторської схеми АНІМ.

Розвиток ІКТ на початку 1990-х рр. призвів до нестачі кваліфікованих кадрів, здатних адаптуватися до нових професійних умов. Вирішення на державному рівні питань ефективного й активного навчання у вищій школі зумовило розвиток ідеї

«навчитись учитися» (мета-навчання). Ця концепція є провідною і в розвитку сучасної освіти Великої Британії. Вона сприяє впровадженню інноваційних освітніх технологій у розвиток АН. Серед них: технології інтерактивного, продуктивного, проблемного, програмованого, групового навчання, спрямовані на навчання у співробітництві, працю з різними джерелами інформації.

Освітнє середовище вищої школи Великої Британії цього періоду остаточно підпадає під вплив конструктивістських моделей навчання. Відповідно впроваджуються особистісно орієнтовані моделі навчально-стратегічного практикування, коннективізму, колективного, кооперативного навчання, навчання у співробітництві та взаємодії тощо. Всі вони реалізовувалися в рамках АН. Одним із найефективніших засобів розвитку автономних якостей, накопичення, фіксації та оцінювання досягнень студента на певному етапі навчання, інструментом формування АН стала технологія «мовне портфоліо/мовний портфель».

У теоретичних розробках акцент змістився на актуалізацію історичного, соціокультурного контексту освітніх процесів, що спричинило зміну методологічних підходів до навчання. Крім цього, швидке поширення ІКТ, опертя на комунікацію у методиці викладання ІМ сприяли розвиткові знання про взаємозалежність навчання та наукового дослідження, зумовили переведення досліджень АН із позааудиторного режиму в аудиторний. Соціалізація навчання і збагачення методики ІМ комунікативним підходом позитивно вплинули на соціальну взаємодію між суб'єктами навчання та на суб'єкт - суб'єктні відносини у навчанні, що сприяло розвиткові концепції автономії викладача (teacher autonomy). Відповідно виявлено, що рівень розвитку навчальної автономії студента знаходиться у прямій залежності від рівня професійної автономії викладача, яка, у свою чергу, зумовлюється законами синергетики, зокрема, діалогічної взаємодії викладача і студента, як систем, що самоутворюються. Це врешті й приводить до формування вміння студента самостійно орієнтуватися в навчальному процесі, правильно вибудовувати свою освітню траєкторію.

Визначено, що до завдань викладача належить формування у майбутнього випускника ключових компетенцій, автономних навчальних якостей, здатності до рефлексивного самооцінювання, самоконтролю і самокоригування навчання на основі застосування інноваційних освітніх технологій. Окрім безпосереднього передавання знань, викладач має створювати гармонійну атмосферу співробітництва і взаємодопомоги, виступає у ролі тьютора, помічника, організатора, керівника, фасилітатора, кооператора, консультанта тощо. Отже, «автономія викладача» передбачає його здатність організувати власну автономну професійну діяльність, брати на себе відповідальність за визначення студентами навчальних дій, індивідуальних стилів і стратегій з метою навчити їх брати під контроль власне навчання.

Отже, в ході дослідження встановлено, що з 1990-х рр. постає так звана «друга хвиля зацікавленості» АНІМ, зумовлена розвитком АН як технології для кожного, його здійснення у співробітництві з викладачем, за умови активного застосування ІКТ.

Практика АНІМ розкрита через аналіз розвитку мережі ЦСН в університетах Великої Британії. Проаналізовано навчальні плани і проекти з організації АНІМ у

британських університетах (Anglia Ruskin University (Університет Англія Раскін), Cardiff Metropolitan University (Університет Кардіфф Метрополітан), Harper Adams' University (Університет Харпер Адамс), Sheffield Hallam University (Університет Шефїлд Халаам), The Open University (Відкритий університет), The University of Cambridge (Кембриджський університет), The University of Oxford (Оксфордський університет), The University of Lancaster (Ланкастерський університет), The University of Warwick (Уорікський університет), University College London (Університетський коледж Лондону) та ін. Охарактеризовано діяльність Центрів сприяння АН. Визначено, що розвиток навчальної автономії студента й організація АНІМ здійснюється в британських університетах упродовж всього періоду навчання студентів. Протягом академічного року студенти «навчаються вчитися», розвиваючись до рівня цілковитої (повної) навчальної автономії в магістратурі.

Виділені наступні особливості і тенденції третього періоду розвитку АНІМ в університетах Великої Британії 1990 – 2011 рр. – загальні: зміна моделі вищої освіти Великої Британії з педагогічної на науково-дослідницьку, перехід до компетентнісної парадигми навчання, застосування змішаних і гнучких форм навчання, швидке поширення ІКТ, зміщення акценту з індивідуальної відповідальності за навчання до взаємозалежності в навчанні та посилення його соціокультурного контексту, переходу закладів освіти на конструктивістські моделі навчання; *специфічні*: закриття факультетів «Сучасних іноземних мов» на користь ЦСН, розвиток автономії викладача; *продовжані*: еволюція АН від освіти дорослих до освіти для кожного, співробітництво з викладачем, розвиток концепції мета-навчання; *короткотривала*: розвиток ідеї вмотивованості до АНІМ.

Відбір і системний аналіз зарубіжних моделей АНІМ (Ф.Бенсон (P.Benson), Л.Кукер (L.Cooker), У.Літлвуд (W.Littlewood), Е.Макаро (E.Macaro), Х.Рейндерз (H.Reinders), А.Спенсер (A.Spencer), Д.Вонг (D.Wang), Дж.Вонг (J.Wang), узагальнення досвіду його реалізації в університетах Великої Британії дозволили розробити універсальну описову схему організації АНІМ у вищій школі, яка включає: цільовий; теоретико-методологічний, змістовно-організаційний і результативно-прогностичний блоки та реалізується через мотиваційно-підготовчий, упроваджувально-практичний і оцінювально-коригувальний послідовні рівні. Застосування схеми спрямовано на формування готовності студентів до автономного впорядкування свого освітнього середовища.

ВИСНОВКИ

У дослідженні обґрунтовано процес розвитку теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст., виявлено його особливості і тенденції, актуалізовано британський досвід АНІМ для вищої школи України. Реалізовані мета і завдання дозволили сформулювати такі висновки:

1. Логіко-системний аналіз документально-законодавчої бази, наукової літератури і архівних джерел з проблеми дослідження дозволив уточнити поняття «автономія» (Ф.Бенсон (P.Benson), Х.Холек (H.Holec), Д.Літл (D.Little), О.Д.Похилько, Т.С.Яценко, М.В.Яцюк) як міждисциплінарну категорію. Звідси «навчальну автономію» («*learner autonomy*») визначено метакогнітивною здатністю

студента до автономного навчання; «автономне навчання» («*autonomous learning*») трактовано як процес організації та систематизації власного навчального середовища, завдяки настановам і порадам викладача або самостійно (залежно від особистого рівня розвитку навчальної автономії). Встановлено, що досліджуваний феномен у британській освітній традиції часто ототожнюється з іншими поняттями («самонавчання» (*self-study*), «незалежне навчання» (*independent learning*), «самокероване навчання» (*self-directed learning*), які окреслюють різні рівні та способи самостійного навчання студентів.

2. Виявлено передумови становлення і розвитку АН в університетах Великої Британії: *соціально-економічні* (значні втрати і збитки країни під час Другої світової війни, нестача кваліфікованої робочої сили, розвиток промисловості, економіки та новітніх технологій, налагоджування міжнародних торгівельних відносин, удосконалення ІКТ (кінець 1960-х рр.), інтенсивне використання Інтернет-ресурсу (з 2000-х рр.); *суспільно-політичні* (розпад Британської імперії у повоєнний час, масова міграція до Великої Британії громадян Співдружності націй, зокрема, з колишніх колоній Британської імперії (1948 – 1962 рр.), розвиток білінгвізму, збільшення кількості студентів (з 1960-х рр.), створення нового середнього класу, поширення руху за права меншостей, студентські заворушення (1960-70-ті рр.); *освітньо-організаційні* (реформування освіти Великої Британії на засадах особистісно орієнтованого навчання («*Education Act*», 1944 (Закон (Акт) «Про освіту»), розвиток освіти дорослих («*The Organization and Finance of Adult Education in England and Wales (The Ashby Report)*», 1954 («Про організацію і фінансування просвіти дорослих у Англії та Уельсі (доповідь Ешбі)»), елітарність системи вищої освіти Великої Британії, децентралізація в управлінні освітніми процесами (1950-ті рр.), реформування вищої освіти («*The Robbins Report (the report of the Committee on Higher Education)*», 1963 («Доповідь Роббінса (звіт урядового комітету у справах вищої освіти)»), розвиток попиту на іншомовну освіту, нові дослідження у лінгвістиці та методиці викладання ІМ (з 1960-х рр.), скорочення британським урядом витрат на освіту (від 1970-х рр.), стандартизація та централізація освіти Великої Британії («*The Education Reform Act*», 1988 («Закон «Про реформу освіти»), розширення університетського сектору (1980-ті рр.) та ін.

3. Обґрунтовано *процес* розвитку теорії і практики автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як послідовно-поступальне розроблення теоретичних засад АНІМ, концептуалізації наукових підходів, поетапної трансформації змісту, організації, методів і засобів практичного втілення під впливом соціально-економічних, суспільно-політичних і освітньо-організаційних змін у країні. Визначено його основні етапи: 1) 1954 – 1969 рр. (обґрунтування доцільності АНІМ на основі особистісно орієнтованого підходу до навчання); 2) 1970 – 1989 рр. (концептуалізація основних положень АНІМ, його ототожнення з індивідуалізацією навчання); 3) 1990 – 2011 рр. (інтенсифікація впровадження АНІМ із застосуванням інформаційно-комунікаційних, інноваційних освітніх технологій у контексті компетентнісної парадигми навчання).

Серед критеріальних характеристик авторської періодизації виділено: особливості соціально-економічного, суспільно-політичного розвитку країни,

формування соціального запиту, спрямування освітньо-законодавчої бази, розширення мережі вищих закладів освіти, реформування організації і змісту освітнього процесу у вищій школі, рівень розроблення проблеми АНІМ у теорії, особливості його реалізації на практиці.

4. Відповідно до обумовлених хронологічних етапів виявлено особливості й тенденції розвитку автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії досліджуваного періоду: *1954 – 1969 рр.* – загальні: обґрунтування АНІМ у контексті особистісно орієнтованого підходу до навчання, освіти дорослих, перевага гуманістичних і когнітивних ідей на противагу біхевіоризму, технологізація АН; *специфічні*: концептуалізація теорії АНІМ, авторські моделі впровадження; *продовжені*: розвиток АНІМ під впливом білінгвізму, на засадах індивідуалізації та диференціації навчання; *короткотривала*: превалювання напряму освіти дорослих у концепції неперервної освіти; *1970 – 1989 рр.* – загальні: урядова політика «розширених освітніх можливостей», скорочення державного фінансування освіти; *специфічні*: ототожнення АНІМ з індивідуалізацією навчання, запровадження Центрів самодоступного навчання (ЦСН) у вищих закладах освіти; *продовжені*: стандартизація освіти Великої Британії, поглиблення зв'язку навчання і практичної професійної діяльності, зростання кількості студентів, комерціалізація вивчення ІМ, розвиток ідей відкритого навчання; *короткотривала*: прирівнювання АНІМ до самокерованого навчання; *1990 – 2011 рр.* – загальні: зміна моделі вищої освіти Великої Британії з педагогічної на науково-дослідницьку, перехід до компетентнісної парадигми освіти, застосування змішаних і гнучких (інтерактивних) форм навчання, швидке поширення ІКТ, зміщення акценту з індивідуальної відповідальності за навчання на взаємозалежність у навчанні та посилення його соціокультурного контексту, перехід вищих закладів освіти на конструктивістські моделі навчання; *специфічні*: закриття факультетів «Сучасних іноземних мов» на користь ЦСН, розвиток автономії викладача; *продовжені*: еволюціонування АН від освіти дорослих до освіти для кожного, співробітництво викладач – студент, превалювання концепції мета-навчання, суспільна вмотивованість АНІМ; *короткотривала*: розвиток позааудиторних форм АНІМ.

Виявлено єдину мегатенденцію поступового зміщення акцентів у розвитку АНІМ – від теоретичного обґрунтування на засадах особистісно орієнтованого навчання (1950-і рр.), технологізації в освітньому процесі університетів Великої Британії (1970-і рр.) до інтенсивно-практичного її впровадження в період активного розвитку ІКТ та інноваційних освітніх технологій у системі компетентнісного навчання (від 1990-х рр.).

5. Актуалізовано та доведено можливість упровадження в сучасну практику вищої школи України: 1) британського досвіду АНІМ (формування навичок навчальної автономії студентів, компетентності автономної навчальної діяльності, розвитку здатності до саморегуляції, імплементації інноваційних освітніх технологій на базі АНІМ у системі дистанційної, змішаної і відкритої освіти); 2) персоніфікованого наукового доробку з розвитку АНІМ: гуманістично зорієнтованого самонавчання та персонального конструювання знань (Д.Колб, А.Маслоу, Д.Нейл); концепції неперервної освіти та самокерованого навчання (П.Джарвіс, М.Ноулз, К.Роджерс, С.Хоул); соціокультурного підходу до навчання

(В.Енгестрьом); пізнавальних стратегій та індивідуальних стилів навчання (Дж.Андерсон, Дж.Брунер, Дж.Рубін); самодетермінації (Е.Л.Десі (E.L.Deci), Р.М.Райан (R.M.Ryan); диференціювання АНІМ у вищій школі Великої Британії (Л.Арнолд (L.Arnold), Ф.Бенсон (P.Benson), М.Греммо (M.Gremmo), Х.Холек (H.Holec), Д.Літл (D.Little), Л.Мерфі (L.Murphy), Ф.Райлі (P.Riley).

6. На основі системного узагальнення змісту семи британських моделей АНІМ (галузево-компонентної автономії (В.Літлвуд, 1996); тристадійної навчальної автономії (Е.Макаро, 1997); іншомовно-предметної автономії (Ф.Бенсон, 2001); освітньо-дидактичної автономії (Г.Рейндерс, 2011); двоканального режиму розвитку автономії в освіті (К.А.Спенсер, Д.Вонг, Дж.Вонг, 2012) та ін. теоретично обґрунтовано і розроблено універсальну описову схему організації АНІМ у вищих навчальних закладах. Головними завданнями упровадження (реалізації) схеми є формування системи знань студента про форму, стратегії, індивідуальні стилі навчання, методи та суть АНІМ з опертям на його когнітивний потенціал, а також розвиток мотивів студента до АНІМ протягом життя, організації і планування своєї автономної навчальної діяльності. Авторська універсальна описова схема організації АНІМ у вищій школі включає: 4 блоки – *цільовий* (мета, завдання); *теоретико-методологічний* (наукові підходи, принципи; первинні зарубіжні моделі); *змістовно-організаційний* (форми, методи, освітні технології, рівні автономності та педагогічно доцільної взаємодії викладач - студент); *результативно-прогностичний* (аналіз і оцінка, самоконтроль і саморегулювання, саморефлексія, самооцінювання, постановка нових завдань); 3 послідовні рівні формування АНІМ – *мотиваційно-підготовчий, упроваджувально-практичний, оцінювально-коригувальний*. Результатом має стати формування готовності студентів до АНІМ протягом життя та здатності переходити на вищий рівень АН, розвиток навичок саморефлексії і самоконтролю, оволодіння умінням автономно впорядковувати своє освітнє середовище.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблематики АНІМ. На часі – компаративний аналіз досвіду організації АНІМ у вищих закладах освіти розвинених країн світу, розроблення методики впровадження АНІМ в освітній процес вищих навчальних закладів України.

Основний зміст і результати дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

Статті у наукових фахових виданнях

1. Смольнікова О.Г. Категорія автономного навчання у предметному полі педагогіки вищої школи / О.Г. Смольнікова // Збірник наукових праць Полтавського держ. педагогічного університету ім. В.Г. Короленка: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 61/62: 100-річчю присвячується. – С. 108–114.
2. Смольнікова О.Г. Обґрунтування феномену автономного навчання іноземних мов / О.Г. Смольнікова // Наукові записки: [збірник наукових статей] / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – Випуск СХІХ (119). – (Серія педагогічні та історичні науки). – 2014. – С. 186–192.
3. Смольнікова О.Г. Особистість викладача в системі автономного навчання іноземних мов / О.Г. Смольнікова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні

технології. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015.– № 5 (49). – С. 372–379.

4. Смольнікова О.Г. Професійна компетентність, як основа розвитку автономного навчання іноземних мов майбутнього фахівця / О.Г. Смольнікова // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 1 до вип. 35. - Т. II (62): Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – К.: Гнозис, 2015. – С.241–249.

5. Смольнікова О.Г. Концепція технології автономного навчання іноземних мов / О.Г. Смольнікова // Наукові записки / Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – Випуск СХХІІІ (123). – (Серія педагогічні та історичні науки). – 2015. – С. 210-217.

6. Смольнікова О.Г. Становлення і розвиток автономного навчання іноземних мов у системі вищої освіти Великої Британії / О.Г. Смольнікова // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск LXX. Том 1. – Херсонський державний університет, 2016. – С. 22–26.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

7. Smolnikova O.G. Self-control and reflective self-assessment as the basis of second language autonomous learning in higher education / O.G. Smolnikova // Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. Modern education: philosophy, innovations and experience. – Nr 1(5). – Łódź: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności, 2016. – P. 179–185.

8. Smolnikova O.G. Development of autonomous language learning concept at higher educational establishments / O.G. Smolnikova // Қазақ білім академиясы. - 3/2016. – P. 103–111.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

9. Смольнікова О.Г. Інноваційні технології у системі освіти англomовних країн / О.Г. Смольнікова // Історико-педагогічні студії: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. - 2014. - Вип. 8. – С. 262–266.

10. Смольнікова О.Г. Концепція автономного навчання іноземних мов у контексті гуманізації системи вищої освіти / О.Г. Смольнікова // Молода наука НПУ імені М.П. Драгоманова: збірник праць за матеріалами семінару «Основи педагогіки вищої школи» для аспірантів. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. - С. 191–198.

11. Смольнікова О.Г. Автономне навчання іноземних мов як невід’ємна складова освітнього процесу вищої школи / О.Г. Смольнікова // Нові концепції викладання іноземної мови в світлі сучасних вимог: Матеріали міжнародної науково-педагогічної конференції. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – С.106–108.

12. Смольнікова О.Г. Тьюторство у контексті концепції автономного навчання (досвід Великої Британії) / О.Г. Смольнікова // Чинники розвитку психологічних та педагогічних наук у ХХІ столітті: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2014. – С. 125–128.

13. Смольнікова О.Г. Індивідуальний стиль як основа формування автономного навчання іноземних мов / О.Г. Смольнікова // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. – С. 69–72.

Анотації

Смольнікова О. Г. Розвиток автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії (друга половина XX - початок XXI ст.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2017.

Дисертація є першим комплексним дослідженням розвитку автономного навчання іноземних мов у вищих закладах освіти Великої Британії другої половини XX – початку XXI ст. Виявлено теоретико-методологічні засади, проаналізовано соціально-економічні, суспільно-політичні та освітньо-організаційні передумови його становлення, обґрунтовано процес розвитку теорії і практики автономного навчання в університетах Великої Британії. Розроблено періодизацію еволюції досліджуваного феномену у визначених хронологічних межах. У відповідності до виділених історичних етапів визначено особливості та тенденції розвитку автономного навчання іноземних мов.

На основі актуалізації британського досвіду, з урахуванням багатоманітності зарубіжних моделей автономного навчання іноземних мов розроблено авторську універсальну схему його організації з метою використання в освітньому процесі вищої школи України.

Ключові слова: вища школа Великої Британії, освітній процес, освіта упродовж життя, навчальна автономія, автономне навчання іноземних мов, самоосвіта.

Смольнікова Е.Г. Развитие автономного обучения иностранных языков в высших учебных заведениях Великобритании (вторая половина XX - начало XXI века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2017.

Диссертация является первым комплексным исследованием развития автономного обучения иностранным языкам в высших учебных заведениях Великобритании второй половины XX – начала XXI вв. Выявлены теоретико-методологические основы, проанализированы социально-экономические, общественно-политические и образовательно-организационные предпосылки его становления, обоснован процесс развития теории и практики автономного обучения в университетах Великобритании. Разработана периодизация эволюции исследуемого феномена в обозначенных хронологических рамках. В соответствии с выделенными историческими этапами определены особенности и тенденции развития автономного обучения иностранным языкам.

На основе актуализации британского опыта, с учетом многообразия зарубежных моделей автономного обучения иностранным языкам, разработана авторская универсальная схема его организации с целью использования в учебном процессе высшей школы Украины.

Ключевые слова: высшая школа Великобритании, учебный процесс, учебная автономия, автономное обучение иностранным языкам, образование в течение жизни, самообразование.

Smolnikova O. G. Autonomous second language learning development at higher educational institutions of Great Britain in the second half of XX – beginning of XXI century). – Manuscript.

Dissertation is on getting the Doctor of Philosophy degree, specialty 13.00.01 – general pedagogy and history of pedagogy. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2017.

The dissertation is the first comprehensive research of autonomous second language learning development at higher educational institutions of Great Britain in the second half of XX – beginning of XXI century. Theoretical and methodological principles, socio-economic, socio-political prerequisites of development, major trends and the dynamics of autonomous second language learning concept in the UK are well-founded.

It was defined that the idea of the autonomy takes its origin from ancient philosophy, where autonomy was viewed through the prism of liberty and freedom of harmonious personality. Since the mid eighteenth century the idea of autonomy became among the top priorities of Western liberal thought. New socio-political and economic factors have emerged in Great Britain after World War II: in particular, the collapse of the British Empire, the British Commonwealth of Nations citizens` mass migration to the country, the shortage of skilled manpower, Higher Education reform, the revival movement of numerous ethnic, religious and linguistic organizations, a reaction against behaviorism, the development of adult education, the innovative educational technologies and technical training, increased demand for foreign languages learning, language software commercialization, rapid growth in the number of students.

The periods of autonomous second language learning evolution development in Great Britain are identified in the sequence and relationship of three stages: 1) Genesis of the concept – prerequisites (1954 – 1969); 2) The formation and development of the concept, its association with the individualization of education (1970 – 1989); 3) Rapid development and attention to the concept under influence of innovative pedagogical technologies and interactive means of learning (1990 – 2011).

It was found that among scientists there is no single, comprehensive understanding of the category "autonomy". But the main feature of this phenomenon is the freedom from external compulsion and ability to make decisions independently. Autonomous learning as the pedagogical category considered as the process when the student personally organizes, classifies, reflects, assesses own learning environment, with/without assistance (depending on the level of learner autonomy) teacher`s directing or guidance. This learning is grounded on the personal needs which are based on the student's knowledge, his/her professional, autonomous, linguistic shaped competence, ability to identify opportunities, objectives and personal learning goals, as well as to choose the appropriate curriculum, methods, learning strategies and styles, tools, techniques, ability to define deadlines and,

in particular, to create and organize this learning process so that its prospective result could be acquired knowledge, experience and developed learner autonomy (its next level).

It was defined that there are lots of terms that are often associated with the notions of autonomous learning/ learner autonomy. All these terms describe different degrees and methods of self-learning. Consequently, all of these phenomena are considered to be semantically close. The terms self-directed learning and self-education are the closest to the studied category,

The task of a teacher in the system of autonomous learning is students' level of learner autonomy developing to become active, responsible, competitively qualified specialist, to teach students to acquire their own most effective learning resources, to learn how to learn, to create a climate of cooperation, mutual respect, common help and support. Another task of a teacher is the development of learning strategies and styles for promoting the ability to plan, manage, evaluate, monitor autonomous learning and make the right decision. The ability to plan, to take responsibility and to reflect autonomous learning helps to train and update knowledge which is necessary for life.

It was designed an author's universal scheme of autonomous second language learning organization with the purpose of its implementation into the educational process of the Ukrainian higher education. The scheme was developed on the basis of autonomous learning models by British scholars.

Analysis of learner autonomy historical prerequisites, theory and practice allows to assert that the previous experience of the researching subject confirms the need to appeal to the development of theoretical and practical ways for introducing and implementing this concept to the national Ukrainian educational system. It is seen to be central to the achievement of the lifelong learning in order to meet the fast changing needs of the global world.

Key words: higher educational institution of Great Britain, learning process, learner autonomy, autonomous learning, lifelong learning, self-education.